

5. Сакирко Е. А. Идеи постгуманизма и трансгуманизма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://sias.ru/magazine/vypusk-1/teoriya-hudozhestvennoy-kultury/404.html>
6. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://philosophy.ru/library/heideg/humanism.html>
7. Нix Н. L. The Tunnel : A Topical Overview. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dalkeyarchive.com/resources/download.cfm?GCOI=156...>
8. Антропологічні трансформації: гуманізм-антигуманізм-постгуманізм. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://chairlit.blogspot.com/>
9. Возможен ли постгуманизм? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://apelipenko.ru/Наука/Статьи/Теориякультуры/Возможенлипостгуманизм.aspx>
10. Постгуманизм. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://t-human.com/wiki/Постгуманизм>
11. Постгуманизм. – <http://ru.wikipedia.org/wiki/Постгуманизм>
12. Posthuman. – <http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/9692304>
13. Posthumanism. – <http://www.posthumanism.com/>

(РЕ)АКТУАЛІЗАЦІЯ ГУМАНІЗМУ В ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОГО ШІСТДЕСЯТНИЦТВА: АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ ВЕКТОР

Людмила ТАРНАШИНСЬКА

Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України

У статті розглядається (ре)актуалізація ідей ренесансного гуманізму епохи Відродження у дискурсі українського шістдесятництва. Тоталітарній моделі поглинання загальним особистого шістдесятники протиставили власну модель громадянського служіння, в центрі якої перебуває творча індивідуальність. Ідея громадянського гуманізму, втілювана шістдесятниками, мала потужне антропоцентричне спрямування, що віддзеркалилося в їхній поезії та прозі.

Ключові слова: шістдесятники, гуманізм, антропоцентризм, філософія, українські інтелектуали.

В статье рассматривается (ре)актуализация идей ренесансного гуманизма эпохи Возрождения в дискурсе украинского шестидесятилетия. Тоталитарной модели подавления общественным личностного шестидесятники противопоставили собственную модель гражданского служения, в центре которой пребывает

творческая личность. Идея гражданского гуманизма, которую воплощали шестидесятники, имела мощное антропоцентрическое направление, что и отобразилось в их поэзии и прозе.

Ключевые слова: шестидесятники, гуманизм, антропоцентризм, философия, украинские интеллектуалы.

The ideas of Renaissance humanism belonging to the epoch of the Renaissance as revived in the discourse of the Ukrainian writers of the 1960s are considered in the paper. The writers of the 1960s opposed to the totalitarian model with absorption of personal by general with their own model of civil service with creative individualism as its core. The idea of civil humanism embodied by the writers of the 1960s had the powerful anthropocentric potential reflected in their poetry and prose.

Key words: writers of the 1960s, humanism, anthropocentrism, philosophy, Ukrainian intellectuals.

Українське шістдесятництво як полірезонансне явище значною мірою віддзеркалило – на своєму світоглядному рівні й у своєму художньо-тематичному спектрі – ідеї Ренесансного гуманізму, що виявив себе в Україні у XV – на поч. XVII ст. Ідеологічні (світоглядні) віддзеркалення тут очевидні – їх можна звести до *трьох констант*: 1) виразний антропоцентризм (акцентація на людинознавчій сфері буття); 2) примат розуму (в дискурсі шістдесятництва – як потужний сплеск інтелектуалізму); 3) історіософія: актуалізація людини в історії, що в даному контексті розгорталася в “духовній ситуації” (К. Ясперс) часу з актуалізацією концепту історичної (колективної) пам’яті. Як вважалося у середовищі українських гуманістів, такі домінуючі для них морально-етичні риси, як гідність, чесність, доброта, мужність, шляхетність, порядність, можуть бути властиві “лише людям високої вченості і культури” [4, с. 97]. Їхня найвища мета – створення “нового ідеалу” людської доброчесності, заклик до самореалізації людини у земному житті, розквіту “гуманітарного знання” [4, с. 97] – надзвичайно близькі до заманіфестованих морально-етичних та духовних пошуків шістдесятників. “*А мати моя – правда, справедливість, // добро, любов і усміх на лиці*”, – задекларував свою позицію поет, усвідомлюючи те, що офіра, покладена на олтар правди й добра, – найбільш гідна людини: “...*Бо це ж бо – найповинніша повинність: // не зраджуючи правду і добро, // їм принести без чорних заборол // свою любов, подяку і дитинність*” (“Нема кайданів, щоб твій дух здушили”) [8, 76]. Отже, на центральні позиції виходять поняття *гуманізму, антропоцентризму, розуму* (як дискурсу інтелектуалізму),

ідеалу, істини, правди, справедливості, людської гідності, добра/зла – ті константні поняття, сенси яких мають надзвичайно цікаві віддзеркалення. Настанову на максимально охопний антропоцентризм як “поставлення людини в центрі цілого буття, цілого світу – як природи і історії, так і усіх сфер культури” [12, с. 124] – було заявлено, зокрема, Ліною Костенко в поемі “Зоряний інтеграл”: “*Дай руку мені, Людино, це буде наш форум духа*” [3, с. 155]. “*Ти для людини в людському слові...*” [2, с. 186], – так декларував свою позицію в реаліях 1960-х рр. і М. Вінграновський.

Відомо, що в Україні ідеї ренесансного гуманізму епохи Відродження, що виник в Італії наприкінці XIV – сер. XV ст., поширювалися в I пол. XVI ст. як *етико-філологічний гуманізм*, осердям якого були викладання риторики, граматики, поезики, історії і моральної філософії на базі класичної античної освіти [Див.: 4]. Якщо Середньовіччя перенесло центр ваги етики “зі сфери знання у сферу віри”, то епоха Відродження, зокрема в її українському варіанті, відродивши певні концепти античності, актуалізувала тезу, згідно з якою людина поставала “центром усіх речей” (Піко дела Мірандола). Початок XVII ст. в Україні утверджував культуру бароко з відповідним світоглядом, який синтезував модифіковану Ренесансом античність із Середньовіччям, що також знайшло своє відлуння у творчості шістдесятників. На новому витку історичного розвитку у їхньому світогляді з новою силою відлунилося ренесансне світосприйняття, яке спрямовує людину “не на відчайдушну боротьбу з власною природою (її душевними прагненнями і сподіваннями, що не вкладаються у практику божественного наслідування й поклоніння), не на релігійний аскетизм, смиренність й готовність до потойбічного існування, а на турботу про своє земне буття, культивування у ньому гідності існування, величі розуму, височини й гуманізму духу, свободи й щастя людей” [6, с. 49]. Усе це витворювало той *морально-етичний простір*, у якому якнайповніше могла зреалізуватися zdeформована людина постсталінської епохи. “...*Існування – не обожнюй, / людина кожна – ніби немовля, / поставлене саме супроти себе/поміж меридіанів і широт – / згубила землю, не сягнувши неба, ця жертва найчесніших із чеснот, / не може вирватися із облуди, / бо білий світ – лишідесь, і щось, і тьось*” [8, с. 75] – гостро переймався поет проблемами земного недосконалого існування. При цьому антропологічний поворот у західноєвропейському гуманістичному дискурсі епохи Відродження від середньовічного релігійного світогляду, в центрі якого незаперечно стояв Бог, що сотворив світ із нічого і чий діяння можна пізнати через

дії відчуженої до пізнання людини, до культу активної, цілеспрямованої людини, відлунився подібними тенденціями і в шістдесятництві. На цій дорозі самовдосконалення людини у час, коли апелювати до вищих інстанцій було безглуздо, а Бог, як найвища духовна інстанція, перебував поза зоною осягнення через наявність багатьох причин, чільною з-поміж яких був укорінений атеїзм, українські інтелектуали 1960-х рр. апелювали до найвищих умів і національних пророків – найперше Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки.

Переорієнтація засад української гуманістичної традиції XV-XVII ст. від богопізнання (епоха Середньовіччя) до пізнання природи, що в ранньому гуманізмі виражалася в “усвідомленні самоцінності природи і сприйняття її як об’єкта естетичної насолоди” [4, с.68], особливо помітно у творчості М. Вінграновського, Ліни Костенко, І. Жиленко, Є. Гуцала та ін. Окрім того, в дискурсі шістдесятництва потужно відлунювали такі ідеї ренесансного гуманізму, що визначали “проблеми свободи волі, яка формулюється як питання про свободу людини в своїх діях, право вибору між добром і злом” [4, с. 80] – те, що *формувало світогляд* літературної генерації 1960-х рр. В Україні ренесансно-гуманістичні погляди на свободу волі сформувалися під впливом відомого ще з княжої доби учення про “самовладдя людини” й відповідних західноєвропейських концепцій тих чи тих мислителів Відродження (зокрема й Е. Роттердамського та М. Лютера): “Згідно з усталеною ще з княжої доби традицією української думки людина, незважаючи на Божественну перед визначеність своєї долі, в межах заданої програми мала свободу вибору, була наділена самовладдям”. Світоглядні зміни, що їх принесла епоха Відродження, позначилися й на світовідчутті української людини, де воля набуває “максимально можливої свободи, а засобом її обмеження виступає насамперед людський розум” [4, с. 81–82]. При цьому звертається увага на широкий діапазон інтерпретації цієї проблеми – від традиційного самовладдя в запрограмованих Богом межах – до стихійного ренесансного самоутвердження з урахуванням вказівок власного розуму [4, с. 82] (С. Орхівський з ідеєю морального виховання, К. Сакович з його домінантою права вибору, Л. Зизаній з його обстоюванням тези, що доля людини в її власних руках – через вільний вибір добра чи зла, К. Транквіліон-Ставровський з баченням людини як істоти, яка поєднує в собі тілесну й духовну природу та ін.). Власне, це та амплітуда саморепрезентації й самоствердження, що вирізняла шістдесятників-пасіонаріїв. З проблемою

свободи волі й вибору корелює також *проблема сенсу й мети життя*, так само надзвичайно важлива у світогляді людини ренесансного спрямування. Вона сформувалася в Україні під впливом західноєвропейських гуманістичних ідей уже наприкінці XVI ст. й витворювала нові образи людини й світу, в контексті чого відбувалося “осмислення людини як творчої особистості, здатної творити себе і змінювати світ”, тож сенс життя вбачався не тільки в ідеї служіння Богові, а й у “здійсненні людиною свого земного призначення” [4, с. 92], де до Божественного рівня підносилися знання, звияга, шляхетність, талант – такі концепти людського буття були реінтерпретовані шістдесятниками.

Визначальною рисою, що дає підстави апелювати до людини ренесансного світогляду, є те, що шістдесятники, як і українські гуманісти епохи Відродження, особливої ваги надавали самопізнанню, культивуванню етичного начала, оскільки “загострене моральне самовідчуття” [1, с. 22] було в традиції давньоукраїнського філософського мислення, а в сфері світоглядній та культурній зберігали незалежність мислення, свободу від якоїсь певної філософської традиції, догми (звідси – така широка палітра імен світової культури, а не тільки опертя на національних духовних пророків), прагнучи включити до “сфери свого розгляду всю багатоманітність філософського спадку” [4, с. 127]. Епоха соцреалістичних цінностей передбачала примат громадського (читай – ідеологічно вивіреного) над особистим. Однак це була та модель тотального підпорядкування індивідуального колективному, яке “скасовувало” саму можливість самореалізації яскравої особистості. Шістдесятники протиставили цій моделі поглинання загальним особистого власну *модель громадянського служіння*, в центрі якої стоїть творча індивідуальність. Тому слід окремо наголосити на суголосності світоглядних домінант шістдесятництва з ідеєю *громадянського гуманізму*, який сповідувалася українськими мислителями XV–XVIII ст. Термін *громадянський гуманізм*, що раніше вживався на означення певного періоду в історії італійського Відродження, здобув право вживатися також у вітчизняних дослідженнях того складного історичного періоду, коли проходила свою духовну еволюцію українська філософська думка, а тому до нього звертаються й вітчизняні медієвісти (Г. Барон, Л. Брагіна, Н. Ревякіна, І. Паславський, В. Литвинов), оскільки подібні ідеї наявні у філософсько-етичних концепціях ідеологів братського руху (Ю. Рогатинець, К. Транквіліон-Ставровецький, Л. Зизаній), у творах низки авторів українського Відродження (С. Оріховський, С. Пекалід,

С. Кленович та ін.) [4, с. 327–405]. На подібній ідеї й були заґрунтовані *національні пріоритети* шістдесятників. Культивовані ними патріотизм, почуття відповідальності, справедливість, свобода волі, національна самосвідомість підпорядковувалися “принципу спільного блага” [4, с. 127].

Ідею *громадянського гуманізму* [4, с. 327–405] живила собою *концепція спільного блага*, що бере свої витoki з філософії Сократа, Платона, Арістотеля, Цицерона. Вона якраз і базується на антропоцентричності світовідчуття з виразною етичною домінантою, що дає підстави говорити про *етику громадянського гуманізму*. Нею передбачалося поєднання виховання гармонійної особистості, її індивідуальної самореалізації з підпорядкуванням особистих інтересів спільному благу, що, проте, не означало “протиставлення інтересів окремої особи інтересам суспільства”, а концептуальним засновком була теза, згідно з якою досягти цього можна лише в активному громадському житті. У вітчизняному ренесансному гуманізмі ідея індивідуальної, суб’єктивної свободи більшою мірою, ніж у західноєвропейській, обмежувалась інтересами спільного добра [4, с. 389]. Тому, як свідчать історичні джерела, практичною реалізацією ідей громадянського служіння ставали, зокрема в Україні XVI–XVII ст., братства, наукові гуртки, навчальні заклади. Щоправда, практика громадянського служіння, культивована ренесансним гуманізмом, спекулятивно експлуатувалася ідеологами тоталітаризму: використана ними ідея ренесансних гуманістів включала в себе випробувану вже в ті далекі часи систему педагогіки, тобто мережу ідеологічної сфери. Саме таку систему освіти в її розгалуженому пропагандистському вигляді запозичила й активно регулювала й контролювала радянська ідеологія. При цьому сама ідея громадянського служіння, покладена в “основу етики громадянського гуманізму” [4, с. 382], зазнала в тоталітарному суспільстві кардинальної дегуманізації й ідейно-ідеологічних деформацій. Зазнавши суттєвих трансформацій, ця *гуманітарна ідея*, що бере свій початок від філософії Сократа, Платона, Арістотеля, Цицерона, явила себе в ренесансній Україні XV – поч. XVII ст. переважно в тій формі, яка була властива античному суспільству і яка особливо актуалізується в епоху Відродження, щоправда, в останньому випадку значно “доповнена” ідеєю служіння Богові, де “служіння спільному благові розумілося насамперед як здійснення зовні ефектних соціально значущих справ” [4, с. 382]. Однак навіть відкинувши постулати Середньовіччя з його акцентацією на психологічній мотивації цього служіння, поєднані з ідеєю служіння Богові, тоталітарна

ідеологія зосередилася на використанні внутрішніх імпульсів, проте підпорядкованих не ідеї творення добра, а ідеї ідеологічній. Однак якщо в часи ренесансного гуманізму вступала в дію потужна консолідуюча сила колективної відповідальності, то за радянського часу такої сили набуває ще й *колективне почуття вини*, зворотним боком якого виступає ірраціональний, перманентний страх.

Шістдесятники, використовуючи ренесансну практику *інтелектуалізації свідомості*, наповнювали її цілком новим змістом: вони будували її на засадах відкритості, братерства, щирості, почуття взаємодопомоги тощо. Паралелі між *гуртківською культурою* епохи ренесансного гуманізму з культурою освітньої роботи у Клубі творчої молоді в Києві та “Проліску” у Львові, численними зібраннями на квартирі І. Світличного чи А. Горської, що носили виразний “гуртківський” характер, подібними зібраннями й по інших містах України більш ніж очевидні. А головне – шістдесятники жили з усвідомленням того, “що ми – гурт, що ми – сила” (М. Коцюбинська). Та й сам гурт шістдесятників-нонконформістів нагадує своєрідне *братство інтелектуалів-одномумців*, які не тільки самореалізовувалися в мистецтві як яскраві творчі індивідуальності, але й переймалися громадськими справами. Тільки якщо в епоху Відродження провідною була ідея захисту українських земель від зовнішніх ворогів, то в 1960-ті рр. на чільне місце виходить ідея відсічі шовіністичним силам, які нівелюють українську культуру, прирікаючи її на небуття. З огляду на таку широку амплітуду діянь шістдесятників, їхню активну громадянську позицію, що виходить далеко за межі суто художньої творчості, замало кваліфікувати досвід “гуртківства” шістдесятників із того погляду, який пропонує В. Нарівська: розглядаючи українську літературу 1960-х рр. в історичному процесі як “повернення до її класичних зразків, відомих з часів Вольтера”, вона апелює до розуміння “літератури як *товариства істинних письменників* (курсив мій – Л.Т.), які акцентували значущість для часу письмової національної культури, рівнем володіння якою і визначалась роль творчої особистості”. Тим більше, що не тільки в “межах таких об’єднань і формувалось уявлення про шістдесятників як покоління у філософських його значеннях” [5, с. 13], а самі ці об’єднання формували суспільну думку й резонували в соціумі новим “горизонтом очікувань”. Так само варто звернути увагу й на питання *відповідальності* за “спільне благо”: якщо українські ренесансні гуманісти заради громадянського миру й злагоди в державі, згуртованості щодо обстоювання своїх прав апелювали

до зверхників, а тоталітарні ідеологи радянського періоду апелювали до колективного почуття вини й індивідуального страху відчуженої людини, то шістдесятники *апелювали до совісті* й пробудження народу, лише його наділяючи правом вирішувати свою долю (колективні листи на захист арештованих носили інший, протестний характер). Однак і в далекий період ХУ – початку ХУІІ ст., і в ближчі до нас “серединні” часи минулого століття ідеалом гуманістичної етики була *людина громадянського служіння* – та концептуальна настанова, що її постійно артикулює, скажімо, Є. Сверстюк і прикладом чого є топологія життєвого шляху найпоплідніших з-поміж представників цієї генерації. Тож принципи гуманізму, обстоювання загального добра, правди, справедливості, духовності, свободи волі, на яких ґрунтувалися ідеали шістдесятників, суголосні ідеалам ренесансної гуманістичної етики. Це дає підстави сформулювати тезу й щодо *етики громадянського гуманізму шістдесятників*, яка, продовжуючи традиції своїх попередників, була суголосна потребам “духовної ситуації” їхнього часу.

Є й інші виразні паралельні та дотикальні лінії. Якщо в епоху Відродження в Україні на перший план виходили розвиток астрономії та астрології (остання, проте, за свідченням істориків, проявляла себе не так активно, як у країнах Європи), то на формування соціокультурної ситуації 1960-х рр. та на масову свідомість значний вплив мав факт прориву людини в космос і статус кво країни-піонера в підкоренні Всесвіту. Це відчуття замкнуло поетику шістдесятників антропологічною парадигмою *людина/космос* – останній, власне, як спільний мегапроект людини й природи. Проте в атмосфері всезагальної “космічної” ейфорії прозвучало тверезе застереження: “В середині ХХ ст. людина оволоділа силою, до якої не має права зникати так, щоб у ній могла зародитися бодай тинь безтурботності”, оскільки “можуть виникнути умови, коли досить буде припуститися такої помилки лише один раз”. Годі відмовити у прозорливості письменнику також у тій частині його застережень, де йдеться про ймовірність віднесення загрозливої небезпеки “до галузі абстрактних, чисто теоретичних припущень” [7, сс.138, 139]: вже за кілька десятиліть це було наочно “перевірено” Чорнобилем, а ще за кілька десятиліть – і Фокусімою. Це потвердило правоту гуманістичної настанови М. Хайдеггера, що людина не є паном сущого, підкорювачем планети, а сусідом і пастухом буття, а сам світ не постає об’єктом глобального планування, а чистою транценденцією [11]. Саме у *площині*

застережливості (цей мотив також підхопив І. Драч) можна погодитися з думкою Б. Тихолоза щодо того, що *гуманізм* шістдесятників був *космічно-масштабним*.

Активно присутній історичний контекст *апелював* найперше до розуму, ставлячи цей розум перед необхідністю відповідати на виклики часу й тим самим різко урельєфнювати художню свідомість раціональними доміантантами. “Накладання” на спосіб мислення суспільно-політичних реалій (як-то “хрущовська відлига”) та реалій науково-технічного прогресу, переакцентовуючи художнє мислення (як і людське мислення загалом) ставило перед митцями надзвичайно складне завдання трансформації цієї актуалізованої, зусібч наступаючої реальності в систему художніх образів. Таке “переплавлення” дійсності потребувало не тільки мистецького хисту, певної готовності, мобільності, а й швидкості реакції, оскільки художня свідомість відчувала перед собою певний “горизонт очікування” читачів, на який вона й мала швидко реагувати. Якщо переорієнтація “від богопізнання до пізнання людини і природи” [4, с. 73] спричинилася в епоху українського Відродження до розвитку натурфілософії, логіки та етики, то і у творчості шістдесятників виразно бачимо саме ці риси: прояви *натурфілософії* у М. Вінграновського, *логіки й етики* – передусім у Ліни Костенко та І. Дзюби тощо. Так І. Дзюба, розвиваючи на новому історичному етапі, в контексті викликів ХХ–ХХІ ст., *концепцію етичного інтелектуалізму*, уфундовану представниками Ренесансного гуманізму в Україні ХУ – поч. ХУІІ ст., фактично взяв на себе місію бути продовжувачем традиції так званого *громадянського* або *етико-філологічного гуманізму* (виник в Італії наприкінці ХУ ст., в Україні його ідеї поширювалися в першій пол. ХУІ ст. як етико-філологічний гуманізм, осердям якого було викладання риторики, граматики, поезики, історії і моральної філософії на базі класичної античної освіти). Звідси – і його виразний *антропоцентризм* – що, фактично, став світоглядним камертоном для репрезентантів шістдесятництва. Тож, враховуючи весь масштаб сукупного творчого доробку І. Дзюби, що примножувався послідовною працею, освяченою засадами *етико-філологічного гуманізму*, є всі підстави порівнювати його не тільки з видатним гуманістом епохи Відродження Е. Роттердамським (як це зробив О. Тарнавський), а й із Ю. Дрогобичем та К. Саковичем, Транквіліоном, М. Смотрицьким, С. Оріховським (цей ряд імен можна було б продовжувати). Саме для їхньої культурницько-просвітницької діяльності основоположним було переконання, що для духовного спасіння та гармонійного вдосконалення

світу й себе в цьому світі саме розум є тим “розумним інструментом”, який варто використовувати максимально. Ренесансний універсалізм І. Дзюби найближче стоїть до *концепції етичного інтелектуалізму*, що її обстоював один із ректорів Києво-Могилянської академії, яскравий представник барокової доби, богослов і філософ Інокентій Гізель (бл. 1600 – 18/28. 11. 1683).

Прикметно, що наприкінці 1950-х – поч. 1960-х рр. у світовому інтелектуальному просторі дискутувалася сама проблема поняття *інтелектуалізму*. Так письменник, фізик і державний діяч Великобританії Чарльз Персі Сноу проголосив 1959 р. у Кембріджі промову під назвою “Дві культури”, яка буквально за кілька днів вийшла окремою книжкою. Він акцентував увагу на розмежуванні понять – літературні інтелектуали та вчені: ще з 1930-х рр. літературні діячі нібито “захопили” термін *інтелектуал*, і до цього “інтелектуального клубу” не потрапили науковці, що спричинило протистояння між гуманітаріями і представниками природничих наук, відповідно – байдужість представників НТР до мистецтва (гуманітарних проблем) і навпаки, – що несло ризики для цивілізації. За кілька років побачило світ друге, доповнене видання “Дві культури і наукова революція” (перекладене на багато інших мов), де прозвучали оптимістичніші ноти з приводу того, що народилася т. зв. третя культура, що нібито заповнює пробіл між двома попередніми – вона спричинила дискусії в різних країнах. Продовження теми знайшло себе на сторінках книги Альвіна Тоффлера “Футуршок” (поч. 1970-х р.). Українські шістдесятники якраз намагалися згармонізувати таке розмежування: до їхнього кола входили також представники технічної інтелігенції, а самі літератори не випускали з поля зору проблем НТР, що засвідчує, зокрема, поезія І. Драча.

Ці паралелі лежать не тільки в площині *культивованого інтелектуалізму*, а й *моралі*. І. Дзюба, як і його “ренесансний” попередник Інокентій Гізель, пріоритетного значення у творчій самореалізації надавав і надає *силі розуму*. Саме розум, на думку І. Гізеля, “даючи волі різні варіанти вибору між добром і злом, здійснює моральний вплив на неї” [10, с. 56]. Ця теза, що розкриває світоглядні засади барокового мисленника, цілком органічно “вкладаються” в світоглядно-творчу настанову І. Дзюби. Так само звертає на себе увагу ще одна подібність: І. Гізель, надаючи великого значення чуттєвому досвіду, справжнім джерелом пізнання істини вважав “чисту інтелектуальну діяльність”, ускладнену миттєвостями інтуїтивного осяяння [10, с. 55]. Ця тенденція

інтерпретації пізнавальних стратегій людства бере свої витoki з часів Княжої доби. Адже проблема співвідношення між чуттєвим та раціональним способами пізнання світу порушується в статусі однієї з центральних ще в “Ізборнику Святослава 1076 року” [4, с. 112]. Антропоцентризм І. Дзюби, розгорнутий у його літературознавчих студіях, углиблений в екзистенційне право людини *бути самою собою* і відстоювання такого права через Слово як сплав ґрунтового модерного письма у кращих традиціях *етичного інтелектуалізму*. Його свідомо обрана інтелектуальна настанова міцно заґрунтована у той пласт питомо української національної культури, що його розробляла колишня інтелектуальна еліта – викладачі Києво-Могилянської академії, першої академії на теренах Східної Європи, які вбачали сенс власного життя у творчій праці заради громадської користі. Якраз шістдесятництво (у даному разі в особі І. Дзюби) підхопило – через століття – й розвинуло відповідно до нових викликів часу етичні й до певної міри суспільно-політичні проблеми, тоді як онтологічні й ґносеологічні, більш притаманні західній середньовічній філософії, ніж українській середньовічній філософській думці, у середині ХХ ст. не були актуалізованими з огляду на ідеологічні умови існування професійної філософії [9]. Загалом українській філософській думці здавна властивий інтерес до морально-етичних проблем, причому найбільшою духовною цнотою вважалося “вміння правильно жити”, ту мудрість, що вважалася не тільки поєднанням “розуму з моральним діянням, а й їх взаємозалежність” [4, с. 112].

Гуманізм епохи європейського Ренесансу визначався також *мовним вектором*: відоме специфічне ставлення інтелектуалів Ренесансу до латини, яка відігравала роль об’єднавчої для освіченої Європи, долаючи просторово-часові кордони. Натомість у середовищі українських шістдесятників, де статус російської мови як “об’єднавчої” усвідомлювався на рівні риторичного запитання “Інтернаціоналізм чи русифікація?”, особливо активно розвивалося перекладацтво (М. Лукаш, Г. Кочур, А. Перепада, Є. Попов, І. Світличний, М. Коцюбинська, В. Стус та ін.), яке не тільки виводило у широкий світ, а й формувало культурну ідентичність, створюючи інтенсивний духовний простір високої інтелектуальної комфортності. При цьому, як латина убезпечувала інтелектуалів європейського Відродження від світу “суєти суєт”, так і трансміграція художнього слова зусиллями перекладача відмежовувала віртуальний світ шістдесятників від того міщанського побутування їхніх сучасників, проти якого вони так палко виступали. Якщо ж говорити

ширше, то для шістдесятників мова й справді поставала, за М. Хайдеггером, домом буття – і цей мовний вектор, означений філософом, переводить саме поняття гуманізму у метафізичний вимір [11].

ЛІТЕРАТУРА

1. Антична культура і вітчизняна філософська думка / [авт. В. С. Горський, Т. С. Галіченко, Я. М. Стратій [та ін.]. – К.: Знання, 1990. – 48 с.
2. Вінграновський М. С. Вибрані твори: у 3-х т. / Микола Вінграновський. – Тернопіль: Богдан, 2004. – (Серія “Маєстат слова”). – Т. 1: Поезії. 1954–2003. – 2004. – 400 с.: іл.
3. Костенко Л. В. Вибране / Л. В. Костенко. – К.: Дніпро, 1989. – 558 с.
4. Литвинов В. Д. Ренесансний гуманізм в Україні. Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії ХV–початку ХVІІ століття / Володимир Литвинов. – К.: Основи, 2000. – 472 с.
5. Нарівська В. Д. Українське шістдесятництво: віхи цивілізації творчої особистості / Валентина Нарівська // Шістдесятництво як літературне явище: матеріали Всеукр. наук. конф. (Дніпропетровськ, 21–22 квіт. 2000 р.). – Дніпропетровськ: Навч. книга, 2000. – С. 13.
6. Райда К. Ю. Екзистенціальна філософія. Традиція і перспективи / Костянтин Райда. – К.: ПАРАПАН, 2009. – 328 с.
7. Руденко М. Д. Слідами космічної катастрофи / Микола Руденко // Вітчизна – 1962. – № 2. – С. 114–139.
8. Стус В. С. Твори: у 4 т., 6 кн. / Василь Стус. – Л.: ВС “Просвіта”, 1994. – Т. 1. Кн. 2: Поетичні твори, що не ввійшли до збірок (1958–1971). – 1994. – 302 с.
9. Тарнашинська Л. Б. Талант бачити культуру як цілісність: Іван Дзюба в контексті своєї доби // Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: Історико-літературний та поетикальний аспекти / Людмила Тарнашинська. – К.: Смолоскип, 2010. – С. 440–505.
10. Філософська думка в Україні: біобібліографічний словник / [ред.-упоряд. М. Ткачук]. – К.: Пульсари, 2002. – 244 с.: іл.
11. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме // Проблема человека в западной философии / Мартин Хайдеггер. – М.: Прогресс, 1988. – С. 314–356.
12. Чижевський Д. І. Філософські твори: у 4 т. / Дмитро Чижевський; заг. ред. В. Лісового. – К.: Смолоскип, 2005. – Т. 1. – 2005. – 402 с.